

»ITALIJANSKI« PREŠEREN

Janja Jerkov/Miran Košuta (ur.), *Prešerniana (Atti del Convegno Internazionale – Dalla lira di France Prešeren: armonie letterarie e culturali tra Slovenia, Italia ed Europa)*. Rim: Il calamo, 2003.

Zbornik z gornjim naslovom je izšel kot poseben zvezek prestižne revije *Ricerche slavistiche* (Nuova serie 1 (XLVII)) in je del razmeroma obsežne bere strokovnih publikacij, nastalih ob dvestoti obletnici Prešernovega rojstva kot rezultat simpozijjskih srečanj. Večina člankov temelji na referatih s posveta, ki je potekal decembra 2000 na rimski univerzi La Sapienza, poleg njih pa sta tu še dva, na prireditvi nepredstavljena prispevka. Vsi članki so v italijanščini, na koncu pa so v posebni sekciji zbrani njihovi slovenski in angleški povzetki, ki jim sledijo trijezični podatki o avtorjih.

Večina izmed desetih avtorjev razpravlja seveda o Prešernu, ki ga motri z različnih – in v nekaterih prispevkih sočasno upoštevanih – zornih kotov, kakršne nudijo nacionalna literarna zgodovina, primerjalna književnost z raziskovanjem recepcij in vplivov ter prevajalske študije. Poleg tovrstnih prispevkov sta tu še članka Ivana Verča in Mirana Košute, ki se ne posvečata prvenstveno Prešernu; prvi se namreč ukvarja z vprašanjem statusa in vloge nacionalnega pesnika, drugi pa s problematiko italijanskih prevodov slovenskih književnih besedil.

Razumljivo je, da so simpozij sooblikovali strokovnjaki iz Italije in Slovenije pa tudi od drugod, toda že na prvi pogled je očitno, da med avtorji močno prevladujejo slovenski raziskovalci, ki delujejo bodisi v matici bodisi v zamejstvu; da sta ob njih še dve slovanski avtorici, ena s Hrvaške, ena iz Bolgarije; in da je med pisci samo en Italijan. Takšna konstelacija je med drugim tudi odsev stanja v italijanski slovenistiki, ki jo – vsaj zaenkrat – tvorijo pretežno Slovenci sami, saj ostajata za Italijane slovenski jezik in književnost pogosto nepriljubljena – navkljub nekaj svetlim izjemam v strokovnih krogih in navkljub precejšnjemu številu študentov slovenistike na več italijanskih univerzah. Sicer pa so se tudi v preteklosti za nas zanimali predvsem tisti italijanski strokovnjaki, ki so bili slovanskega rodu in/ali tako ali drugače povezani s Slovenijo, bodisi po družinskih vezeh, kot npr. Giovanni Maver, bodisi po mestu službovanja, kot npr. Korčulan Bartolomeo Calvi, ki je bil učitelj v Tolminu, se tu naučil slovensko in se pozneje med drugim ukvarjal s Prešernom.

Sicer pa je prav Prešernovo pesništvo paradigmatičen primer prodiranja slovenske književnosti v Italijo: vložena je bilo ogromno (tudi sistematičnega) truda, v ciljno okolje presajena besedila pa so le redko pognala. Podobna ugotovitev izhaja tudi iz prispevka Mirana Košute, ki celovito predstavi knjižno prevodno pesniško produkcijo iz slovenščine v italijanščino v obdobju med letoma 1878, ko je bilo v antologiji *Canti del popolo Slavo* prevedenih tudi nekaj slovenskih pesmi, med njimi Prešernova *Hčere svet*, in 2000; avtor analizira prisotnost slovenske književnosti v Italiji ter pospešitvene in zaviralne okoliščine te prisotnosti, posebna vrednost Košutovega prispevka pa je nenazadnje v obsežnem bibliografskem dodatku. Sicer pa nudita podobne zaključke tudi prispevka Marije Pirjevec in Zoltana Jana, ki se posvečata recepciji Prešerna v italijanskem prostoru. Jan se natančno ukvarja s kronologijo in procesom sprejemanja Prešerna, ki ga glede na intenzivnost prevajanja, način metaliterarnega obravnavanja pesnika in glede na izbor prevedenih besedil razdeli na štiri obdobja. Obenem predstavi poglobljene značilnosti posameznih prevodnih publikacij in okoliščin, v katerih so nastajale, mestoma nekatere prevode tudi komentira, sicer pa izčrpno poroča o njihovi kritični recepciji ter o italijanskih metaliterarnih predstavah Prešerna, pogosto skupaj z odzivi, ki so jih tovrstni prikazi izzvali pri slovenskih literarnih zgodovinarjih. Janovemu članku je dodana obsežna bibliografija primarne in sekundarne literature,

relevantne za proučevanje Prešerna pri Italijanih. Prispevek Marije Pirjevec tematsko sovпада z Janovim in izhaja v veliki meri iz istega prevodnega in metaliterarnega gradiva, med njegovo obravnavo pa avtorica nameni posebno pozornost tudi vprašanju o razvoju literarnoestetskega interesa za Prešernovo poezijo v Italiji, ki je končno privedel do večjega upoštevanja njegove klasične pesniške produkcije, medtem ko je bila za začetne stopnje recepcije značilna osredotočenost na manj zahtevna besedila, ki ne spadajo v pesnikov klasični kanon.

Z recepcijo Prešerna v Italiji se ukvarja tudi prispevek zagrebške italianistke Sanje Roić, ki osvetljuje Prešernovo pot v Italijo s posredništvom Augusta Šenoa. Znano je, da je hrvaški pisatelj Prešerna izjemno cenil in mu posvetil tudi »dijaško zgodnico«, kot je podnaslovil avtobiografsko besedilo *Karamfil sa pjesnikova groba* (1878), v katerem pripoveduje o potovanju na Prešernov grob in kjer ena izmed treh glavnih oseb, Slovenka Neža, recitira Prešernovo *Pod oknam*. Zgodba je štiri leta po objavi izšla v italijanskem prevodu in takrat je bila v italijanščino prvič prevedena tudi omenjena Prešernova pesem. S člankom Roićeve o nekoliko ovinkastem potovanju Prešerna k Italijanom se niz člankov o pesnikovi italijanski recepciji zaključuje.

Obrnjen odnos, torej ne od slovenskega k italijanskemu, temveč v nasprotni smeri, osvetljujejo prispevki, ki se ukvarjajo z vprašanji italijanskih neposrednih ali posrednih vplivov na Prešernovo ustvarjanje. Najprej je tu članek Borisa Paternuja, v katerem je govor o tistih značilnostih Prešernove poezije, ki jih je mogoče razlagati kot odklon od petrarkističnih formalnih in konceptualnih vzorcev, seveda znotraj petrarkistične paradigme same. Pojav Prešernovega antipetrarkizma avtor ponazarja na osnovi nekaterih besedil iz ciklov *Ljubeznjeni sonetje* in *Gazele* ter na osnovi elegije *Prva ljubezen*. Poseben vidik Prešernovega odnosa do še enega italijanskega klasika, Danteja, pa obravnava prispevek Atilija Rakarja o odnosu med Prešernovo satirično pesmijo *Nova pisarija* in Dantejevim jezikovnoteoretskim spisom *De vulgari eloquentia*. V obeh delih, ki ju loči več kot pet stoletij in sta si funkcijsko in žanrsko zelo različni, lahko prepoznamo izrazito podobnost v zastavljenem vprašanju, ki se vrti okoli jezikovne različice, v kateri naj bi se pisala italijanska oz. slovenska poezija; zanimivo je, da ne Dante ne Prešeren v podajanju predloga takšne različice, ki sovпада z njunimi lastnimi jezikovno-literarnimi modeli, nista neposredna: prvi ga ponudi implicitno, drugi »per negationem«.

Kot ponovno dokazujeta Paternujev in Rakarjev članek, sta Dantejev in Petrarkov vpliv na Prešerna nesporna. Poleg vplivov na pojmovni, idejni in duhovni ravni, s katerimi se avtorja pretežno ukvarjata, so dobro znani tudi formalni in metrični vplivi italijanskih in drugih romanskih pesniških oblik na slovenskega pesnika. Toda kot skuša v svoji razpravi dokazati Boris A. Novak, je treba domnevo o neposrednem formalno-metričnem vplivu skoraj popolnoma izključiti ob sonetnem vencu, za razvoj katerega je, kot kaže, v veliki meri zaslužen prav Prešeren. Sonetni venec – in sicer brez akrostiha – kot posebna oblika, ki je v marsičem drugačna od preprostejšega in v evropski poeziji dobro zastopanega sonetnega cikla, naj bi bil sicer zasnovan v Sienski akademiji v obdobju renesanse, vendar se ni ohranil noben primerek. Poleg tega je Prešeren brez dvoma tisti pesnik, ki je sonetni venec povzdignil v visoko pesniško obliko, v kateri ni sledu o formalni igri, ki bi bila sama sebi namen, kar je bilo najbrž značilno za morebitne predhodne sonetne vence, kot lahko sklepamo, če upoštevamo literarno-kulturne kontekste, v katerih naj bi takšni venci nastali.

Tudi prispevek Maria Capalda se ukvarja z vprašanjem oblikovnih vplivov na Prešernovo pesništvo. Raziskava se osredotoča na oktave v Prešernovi pesmi *Slovo od mladosti* in v Kastelčevi *Prijatlam krajnsine*, ki sta bili objavljeni v prvi številki *Krajnske čbelice*. Po Capaldovem mnenju naj bi v teh dveh primerih ne bil pomemben italijanski, temveč nemški oz. Goethejev model oktave. Za obe pesmi, ki sta sicer med seboj po pesniški moči neprimerljivi, predlaga neposredni vpliv Goethejeve pesmi *Zueignung* (»Ihr naht euch wieder !...!«); ta se avtorju zdi toliko verjetnejši zaradi formalnega in obenem tematskega korespondiranja z domnevno predlogo, ki naj bi jo oba pesnika predelala na izviren način; domnevo nadalje podkrepljuje dejstvo, da

se v Čopovi in Prešernovi korespondenci prav v času, ko sta bili pesni ustvarjeni, omenja Goethe in tudi njegova *Zueignung*.

Od vseh omenjenih recepcijskih prispevkov se znatno razlikuje članek Janje Jerkov o Prešernovem pesimizmu oz. o Prešernovem odnosu do tega, kar naj bi bila kultura 18. stoletja. Avtorica se nameni raziskati to razmerje ob Prešernovem pojmovanju narave, ob njegovem sensizmu in empirizmu, ob njegovem odnosu do metafizičnega in do materije, pri čemer skuša večkrat pokazati na vzporednice med Prešernom in nekaterimi drugimi evropskimi literati, med katerimi zavzema posebno mesto Leopardi. Tako ponudi nekaj zanimivih komparativističnih uvidov, kljub slednjim pa se zdi, da je zastavitev obravnavanega problema nekoliko vprašljiva, in sicer predvsem zato, ker je kultura 18. stoletja v prispevku razumljena preveč monolitno in premalo diferencirano, kar med drugim implicira predpostavlanje ostre meje med razsvetljenstvom in romantiko. Kot se za klasičnega pesnika spodobi, ubeseduje Prešeren emotivna stanja, idejno-duhovne drže in druge vsebine z osupljivo razplatenostjo in niansiranostjo, zaradi česar ga je mogoče nategovati na takšna in drugačna kopita, toda kljub vsemu duhovnozgodovinsko bistvo njegovega pesništva najbrž ostaja tipično romantično.

V zborniku je še prispevek Ivana Verča, ki se, kot je bilo že nakazano, ne osredotoča neposredno na Prešerna, temveč obravnava vprašanje nacionalnega pesnika v različnih evropskih književnostih. Opirajoč se predvsem na opažanja ruskih formalistov, avtor izpostavi nehomogenost termina »nacionalni pesnik« – katerega konkreten pomen je odvisen od številnih zgodovinskih, političnih in kulturnih dejavnikov – v posameznih nacionalnih literaturah, še posebej v slovenski, in manipulacijski potencial ključnih besedil, v katerih je takšen pesniški status utemeljen.

Najbrž so prav s tem, da je Prešeren nacionalni pesnik v kvantitativnem pogledu obrobne književnosti, povezane številne težave pri posredovanju njegovega dela v tuje kulture. Ne glede na nadprostorsko in nadčasovno vrednost njegove poezije, ki ima vse lastnosti klasičnosti, je Prešeren kot nacionalni pesnik trdno zasidran v slovenski literaturi in kanoničen le znotraj njenega konteksta. Prešernova kanoničnost v izhodiščni kulturi pa sama na sebi še ne more biti zagotovilo, da se bo dobro obnesel tudi na tujem – sploh če upoštevamo, da morebitni uspehi niso odvisni le od njegove poezije kot takšne, temveč vsaj toliko tudi od prevajalcev in drugih akterjev v procesu medkulturnega posredovanja.

Kar zadeva italijansko kulturo, ostaja Prešeren zaenkrat zelo slovenski pesnik, njegov prodor v italijanski svet pa je še vedno »desideratum«. Pri utiranju poti do odgovorov, zakaj je tako, nam lahko v pomembni meri pomaga tudi pričujoči zbornik.

Martina Ožbot
Filozofska fakulteta v Ljubljana